

5. ДАВО – Ф.Р-494. – Оп.1. – Спр. 17 – 377 арк.
6. Крамар О.С. Спортивні об'єднання України у контексті політики комуністів у європейському робітничому спортивному русі у 1920-х роках ХХ ст. / О.С.Крамар // Вісник Академії праці і соціальних відносин Федерації профспілок України. – 2009. – №2. – С.106-112.
7. Мехоношин К. Неотложные задачи в области физкультуры / К.Мехоношин // Красный спорт. – Орган Киевского Губвсеебуча, Губкома К.С.М.У. и совета Физической культуры. – 1923. – №5/6. – С.2-3.
8. Міжнародний Антивоєнний день // Вісник фізкультури. – 1930. – №14. – С.2.
9. Поездка украинских металлистов за границу // Вестник физической культуры. – 1926. – №11. – С.18.
10. Постановление Всеукраинского Центрального исполнительного Комитета и Совета народных комиссаров УССР "О Высшем, окружных и районных советах физической культуры трудящихся УССР" // Вестник физической культуры. – Орган Высшего совета физической культуры Украины и ЦКЛКСМУ. – Х., 1925. – №12. – С.23-24.
11. Привис С. Пять лет Красного Спортинтерна / С.Привис // Вестник физической культуры. – Х., 1926. – №9. – С.2-3.
12. Свистович С.М. Громадський вимір соціалістичного експерименту в Україні (20-30 роки ХХ століття) / С.М.Свистович. – К.: Варта, 2007. – 568 с.
13. Французское правительство и украинские футболисты // Вестник физической культуры. – 1929. – №2. – С.52.
14. Хмара В. Поездка горняков в Германию / В.Хмара // Вестник физической культуры. – 1926. – №12. – С.13-14.
15. Центральний державний архів громадських об'єднань (ЦДАГО) України. – Ф.1. – Оп.20. – Спр. 2227.
16. ЦДАГО України. – Ф.1. – Оп.20. – Спр. 2908. – 137 арк.
17. Шунько С. Забули про інтернаціональний вихов / С.Шунько // Вісник фізкультури – 1930. – №13. – С.17.

*Хавер Т. П.
Національний педагогічний університет
ім. М. П. Драгоманова*

ВРЕГУЛЮВАННЯ ПИТАННЯ ПОЛЬСЬКО-НІМЕЦЬКОГО КОРДОНУ В ПРОЦЕСІ ОБ'ЄДНАННЯ НІМЕЧЧИНИ (1989-1991РР.)

У статті досліджується проблема встановлення польсько-німецького кордону, її взаємозв'язок з процесом об'єднання Німеччини, а також її вплив на двосторонні польсько-німецькі відносини в період розпаду світової соціалістичної системи.

***Ключові слова:** Польща, об'єднання Німеччини, польсько-німецький кордон, міжнародні відносини.*

Національним інтересам сучасної демократичної держави має відповідати обраний нею курс стратегічного партнерства на міжнародній арені в політичній, економічній, торговельній, науковій, культурній та інших сферах. Польща, після відновлення її повної незалежності у 1989 році, – одна з небагатьох держав світу, яка розбудовуючи відносини з європейськими країнами, спромоглася віднайти формулу подолання негативних

нашарувань, що склалися у міждержавних відносинах з її європейськими сусідами впродовж століть, толерантно поставитися до політичних устремлінь інших держав іноді навіть через ущемлення власних інтересів. Особливо показовим, в цьому контексті, є розвиток взаємовідносин між Польщею та Німеччиною в період розпаду світової соціалістичної системи.

Метою даної публікації є розкриття особливостей формування та розвитку двосторонніх відносин між Польщею та Федеративною Республікою Німеччина (ФРН) після 1989 року. Основні завдання роботи: визначити передумови та проаналізувати фактори польсько-німецького примирення; дослідити проблему встановлення польсько-німецького кордону в контексті процесу об'єднання Німеччини.

Політика гласності, перебудови та нового політичного мислення, започаткована М.Горбачовим, дала поштовх революційним зрушенням в країнах Центрально-Східної Європи та в самому Радянському Союзі [1, с.199]. Для характеристики подій в цьому регіоні дуже часто застосовують генетичну концепцію ефекту лавини, яку ще називають ефектом доміно. Вона передбачає те, що позитивні демократичні зрушення в одній країні дають поштовх до змін в іншій країні чи країнах. Події ці не відбуваються одночасно, а в певній послідовності і тягнуть за собою занепад наступних авторитарних режимів [2, с.39]. Відповідно до цієї концепції переговори за Круглим столом та перемога антикомуністичної опозиції на червневих напіввільних виборах в Польщі додавали відваги, вказували напрям дій керуючим політичним групам та організованій опозиції (якщо вона існувала) та стали переломною подією та одночасно поштовхом до ланцюгової реакції занепаду комуністичних режимів в решті країн соціалістичного табору. “Осінь народів” 1989 року, попри відсутність класової бази, утопічної суспільної візії та опору класу, що його витискали з влади, нагадувала класичні європейські революції. Тому щодо згаданих подій часто використовують назви “оксамитова революція”, “мирна революція”, “регламентована революція”, “революція перемовин” тощо [3]. Відомий американський політолог С. Хантінгтон взагалі вважає, що події в тій частині світу, викликані “третьою хвилею демократизації”, були найдраматичнішим прикладом ефекту лавини [4, с.112].

На відміну від Польщі, для якої характерна “самовідмова від влади”, події в Національній Демократичній Республіці Німеччина (НДР) розвивалися за іншим сценарієм [5, с.26]. Небажання і нездатність керівництва владної Соціалістичної єдиної партії Німеччини (СЕПН) на чолі з її генеральним секретарем Еріхом Хонеккером визнати гостру необхідність оновлення суспільно-політичного життя призвели до стрімкого неконтрольованого перебігу подій та найбільш радикальних змін в країні, в порівнянні з усіма державами Центральної та Східної Європи. Від початку масових демонстрацій до падіння берлінського муру та початку процесу об'єднання Німеччини пройшло зовсім мало часу, що дозволило Т.Г. Ашу зробити висновок, що демократизація в Польщі зайняла десять років, а в НДР – десять тижнів [6, с.42].

Падіння комуністичного ладу в країнах Центральної та Східної Європи стало надзвичайно важливою подією в історії всього континенту. Воно поклало край існуванню тоталітарних комуністичних систем, нав'язаних ялтинськими домовленостями, а як наслідок – і геополітичному поділові континенту на два опозиційні військово-політичні

блоки, які були заручниками Холодної війни. Для багатьох людей подією, що символізує цей процес, вважається падіння Берлінської стіни – відкриття вільного переходу з Німецької Демократичної Республіки у Федеративну Республіку Німеччина 9 листопада 1989 року [7]. Відтоді “німецьке питання” стає найбільш актуальним не тільки для самих німців але і для всього світу, а питання об’єднання двох Німеччин перетворилося з далекої мрії на справу часу.

Ці доленосні події супроводжувалися виходом Польської Республіки як самостійного суб’єкта на міжнародну арену, визначенням цілей, завдань та стратегічного напрямку її зовнішньої політики, формуванням якісно нових відносин з європейськими сусідами та провідними країнами світу. В польському суспільстві та політичних колах панувало переконання пріоритетності прозахідного політичного курсу, який, зокрема, передбачав нормалізацію та урегулювання міждержавних відносин з усіма сусідами, і насамперед з Німеччиною [8, с.54]. Вже під час свого першого виступу в Сеймі 12 вересня 1989 року в якості новообраного прем’єр-міністра Т. Мазовецький зазначив, що Польща потребує докорінного перелому в стосунках з німцями, особливо західними. “Прагнемо правдивого поєднання поляків та німців на зразок такого, яке відбулося між німцями та французами” [9, с.982].

Слід зазначити, що на польську позицію в німецькому питанні не в останню чергу впливало і те, що прем’єр та його міністр закордонних справ К. Скубішевський мали широкі особисті контакти з західнонімецькими елітами, встановлені задовго до початку трансформацій 1989 року. Обидва володіли німецькою мовою і походили з тієї частини опозиції, яка вважала, що зближення з Західною Німеччиною стане передумовою для встановлення більш тісних зв’язків з Заходом [10, с. 24].

Ще в жовтні 1989 року, усвідомлюючи загострення суспільно-політичної ситуації в НДР, та ніби передбачаючи майбутню роль в цих подіях ФРН, Т. Мазовецький через свого делегата в Західній Німеччині прищвидшив процес організації зустрічі на рівні голів урядів між Польщею та ФРН [11, с.26].

Історичний візит канцлера Г. Коля до Польщі відбувся протягом 9-14 листопада 1989 року і став переломним моментом в польсько-німецьких відносинах цього складного періоду. Візит проходив у надзвичайно дружній та теплій атмосфері, хоч і з перервою, коли після відкриття кордонів ГДР та символічного падіння берлінського муру, Г. Коль мав взяти участь в надзвичайному засіданні бундестагу. Після повернення канцлера до Варшави візит отримав вже дещо інший вимір. Усвідомлюючи реальність історичної можливості поєднання німецької нації в межах кордонів однієї держави, Г. Коль, як ніколи до цього, прагнув заручитись підтримкою сусідів на Сході. Саме тому він прийняв рішення в другій частині візиту взяти участь в богослужінні, яке відбувалося на німецькій та польській мовах у місті Кшишовій. Під час літургійного миропомазання канцлер та прем’єр в присутності більш як семи тисяч віруючих обмінялися дружніми обіймами, переказуючи один одному знак миру. Символізм цієї події підкреслювався і тим, що події ці відбулися на території колишнього маєтку графа Гельмута фон Мольтке, страченого в зв’язку з причетністю до замаху Штауфенберга на Гітлера 20 липня 1944 року [12, с.304].

Справжнім проривом у стосунках між Польщею та Німеччиною стала підписана в ході візиту спільна Декларація, яка виявилася найсуттєвішим документом в польсько-німецьких відносинах від 1970 року і лягла в основу майбутнього двостороннього договору між Польщею та Німеччиною. Обширний документ з 78 пунктів відображав досягнуту протягом візиту сукупність компромісних домовленостей в різних сферах двосторонньої співпраці. Так, наприклад, вона містила особливо важливі в цей період для Польщі положення про економічну та фінансову допомогу, а також сприяння німецької сторони реструктуризації польської заборгованості [13, с.175]. Крім голосних декларацій про “поєднання” та “нормалізації та всестороннього розвитку взаємних відносин” було підписано та узгоджено ряд (одинадцять!) договорів та протоколів (порозумінь), які започатковували, зокрема, дипломатичні консультації на рівні міністерств та парламентів обох країн, обмін молодіжними делегаціями, співпрацю в галузі освіти, науки та культури, відкриття додаткових дипломатичних представництв. Уперше в польсько-німецькому документі були закріплені зобов'язання сторін захищати права національних меншин (хоча самого терміну “національна меншина” так і не було вжито), що було великим кроком вперед у двосторонніх відносинах, зважаючи на те що факт існування німецької національної меншини систематично відкидався польською владою в минулому [14, с.19].

Проте це не допомогло вирішити питання компенсацій особам, постраждалим від злочинів Третього Рейху, а також поставити на порядок денний питання кордонів. Це дозволило польській пресі підсумувала візит Г. Коля до Польщі такими словами: “Перспективи польсько-німецьких відносин зараз виглядають так само як і візит канцлера – ні безперервності, ні однозначності” [15].

Після падіння Берлінської стіни на порядок денний виходить питання майбутнього об'єднання Німеччини. Офіційна Варшава, на відміну від Франції та Великої Британії, з самого початку висловлює підтримку процесу об'єднання Німеччини та подальше її членство у структурах НАТО, усвідомлюючи, що цей процес є невідворотнім і зможе в подальшому сприяти нормалізації двосторонніх польсько-німецьких стосунків [16, с.117]. Навіть польська преса, в порівнянні з англійською та французькою, була більш стриманою в своїх коментарях та оцінках листопадових подій в Німеччині [17, с.298].

Проте наступні місяці принесли напруження в стосунки між Польщею та Німеччиною. Було це обумовлено тим, що через два тижні після повернення в Бонн Г.Коль у Бундестазі 28 листопада 1989 року оголошує свою програму щодо німецької єдності з десяти пунктів, в якій, на думку поляків, забракло декларації про остаточне визнання кордону з Польщею на Одері та Нейсі [18, с.163].

Проблема польсько-німецького кордону, яка найбільше непокоїла польські дипломатичні кола в цей період, виникала з розбіжностей інтерпретацій Нормалізаційного договору між ФРН та Польщею від 7 грудня 1970 року. Відповідно до змісту статті першої договору, існуюча лінія кордону, встановлена в Потсдамі в 1945 році, визнавалася кордоном між Польщею та НДР. Проте, стаття четверта, на якій акцентували увагу німці, відкладала остаточне вирішення питання кордонів до підписання мирного договору. Хоча німецька сторона офіційно відмовилася від застосування сили чи погрози застосувати силу з метою

повернення втрачених після війни територій, проте вона не визнавала де-юре існування НДР [19, с.238-282].

Занепокоєння поляків підсилювалися фактором поновного розташування Польщі поміж двома потужними державами – Радянським Союзом та об'єднаною Німеччиною, а також і тим, що Нормалізаційний договір з ФРН 1970 року та прикордонний з НДР 1950 року не створювали достатніх правових гарантій, оскільки з точки зору міжнародного права відповідали певного роду *modus vivendi* того часу.

Передбачаючи подібні хвилювання, міністр закордонних справ Німеччини Ганс-Дітріх Геншер, ще в вересні 1989 року, виступаючи в ООН, звернувся до польських представників з такими словами: “Народ Польщі повинен знати, що його право на життя в безпечних кордонах німецький народ ані зараз, ані в майбутньому не буде оскаржувати шляхом територіальних претензій”. Крім того, напередодні візиту канцлера до Польщі, 8 листопада 1989 року в бундестазі приймають ухвалу (заяву), яка підтверджує недоторканість кордонів з Польщею як гарантію мирного співіснування в Європі [20, с.27]. Пізніше сам Коль буде згадувати: “Я, безперечно, завжди усвідомлював, що схвалення Великою Четвіркою і нашим сусідом зокрема, німецького об'єднання означатиме остаточне міжнародно-правове визнання ФРН лінії Одер-Нейсе західним кордоном Польщі. ...Визнання цього кордону загальнонімецьким сувереном виглядало б в очах колишніх німецьких виселенців та біженців не лише легковажно, але й завдало б їм болю, проте в цих словах немає нічого спільного з ревізіонізмом, а тим більше з реваншизмом” [21, с.245].

Проте самих заяв було недостатньо для заспокоєння польських дипломатів, які прагнули підписати договір про кордони до остаточного об'єднання будь якою ціною. Занепокоєння польської сторони з приводу кордонів починає відчутно звучати у виступі Т. Мазовецького в Сеймі 18 січня 1990 року. В ньому прем'єр зазначив, що початок процесу об'єднання можливий лише за умови повного визнання та гарантій існуючих кордонів обома Німецькими державами. “Об'єднання Німеччини – справа не лише самих німців та великих держав, що несуть відповідальність за її долю, але і всієї Європи. Крім того, воно залежить від позиції німецьких сусідів” – з впевненістю додав він [22, с.11].

Коль, недооцінюючи делікатність питання та побоюючись реакції виборців, довгий час опирався в питанні однозначного визнання західного польського кордону від імені майбутньої об'єднаної Німеччини. Крім того він продовжував відстоювати свою позицію про те, що договір про кордони буде підписаний найближчим часом після завершення процесу об'єднання. За таких умов, зовнішня політика Польщі з кожним днем ставала все менш революційною і все більше продиктованою історичною пам'яттю. Офіційна Варшава починає наполягати щоб принцип “нічого про нас без нас” став центральним принципом побудови нової Європи [23, с. 24].

Зволікання Коля з визнанням польсько-німецьких кордонів штовхало Польщу до зближення з Радянським Союзом, основою якого виступали спільні інтереси перед обличчям нової об'єднаної Німеччини. Саме тому в цей період Польща утрималася від висунення вимог виведення радянських військ, які на їхню думку гарантували польську безпеку [24, с.117]. Проте таке “загравання” з Москвою було нічим іншим як тактичним розрахунком і жодним чином не свідчило про її зовнішньополітичну переорієнтацію на Схід. В своєму

виступі в Раді Європи 30 січня 1990 року Т. Мазовецький підтвердив прозахідний курс польської закордонної політики [25, с.16].

Одночасно польський уряд, за активної підтримки польської еміграції, перейшов до рішучого політичного та дипломатичного наступу в пошуках підтримки свого становища. Т. Мазовецький в листі до голів урядів Великої Четвірки (США, СРСР, Великої Британії та Франції) пояснював, що уряд Польщі не чинить жодних перешкод німецькому об'єднанню, але вважає, що спершу має бути вирішене питання спільних польсько-німецьких кордонів. Крім того уряд Польщі висловив рішуче бажання взяти участь в роботі конференції по об'єднанню Німеччини за формулою "2+4" (ФРН, НДР плюс СРСР, США, Велика Британія, Франція) [26, с.165]. Прагнення польської дипломатії знайшли підтримку провідних держав і їй було допущено до роботи конференції в ході обговорення питання кордонів та безпеки майбутньої об'єднаної німецької держави.

Польща вступила в переговорний процес конференції "2+4" з вже підготовленим проектом врегулювання питання кордонів, який передбачав негайне підписання договору про кордони між Польщею, ФРН та НДР, його ратифікацію трьома країнами, а потім вже поновне підписання того ж договору між Польщею та об'єднаною Німеччиною [27, с.19]. Проте Бонн не погодився підписувати такий договір, висунувши альтернативну пропозицію видання парламентами обох німецьких країн однакових декларацій непорушності існуючих кордонів. За умов підтримки західними країнами німецького варіанту, польські представники погоджуються на компроміс. 21 червня 1990 року Народна Палата НДР та Бундестаг ФРН видали однойменні декларації, у яких остаточно визнавали західний кордон Польщі, а підписання відповідного договору відкладалося до закінчення процесу об'єднання Німеччини [28, с.20].

Договір про остаточне врегулювання щодо Німеччини, підписаний у Москві 12 вересня 1990 року, цілковито задовольняв уряд Польщі. Він чітко визначив статус об'єднаної німецької держави, зовнішні кордони якої були проголошені остаточно, що було закріплено у відповідному документі, підписаному ФРН із Польщею 14 листопада 1990 року. Німеччина зобов'язалася не висувати жодних територіальних претензій до інших держав, проголосила, що з її території буде виходити тільки мирні ініціативи [7, с.20]. Урочисте входження нових земель до ФРН відбулося 3 жовтня 1990 р.

Мирне врегулювання питання польсько-німецького кордону стало беззаперечним доказом майстерності польської дипломатії і одним із головних досягнень польської закордонної політики після 1989 року. Попри важкий тягар історичного минулого та історичної пам'яті, Польща спромоглася вибудувати відносини з позавчорашніми противниками і вчорашніми конкурентами на засадах міжнародного права, поважаючи суверенітет, територіальну цілісність і право вибору. Тим самим Польська Республіка піднесла двосторонні відносини з важливими для її інтересів державами до рівня стратегічного партнерства, спромоглася протягом досить короткого строку здійснити потужний політичний ривок і стати рівноправним членом найвпливовіших європейських та світових інтеграційних систем – ЄС і НАТО. Подібний політичний досвід, з точки зору нагальних потреб України, має важливе значення як для української історичної науки, так і для формування політики двосторонньої співпраці між Україною та європейськими державами.

Використана література:

1. Тисменяну В. Поворот у політиці: Східна Європа від Сталіна до Гавела / В. Тисменяну. – К.: Мегатайп, 2003. – 336с.
2. Rupnik J. The other Europe: the rise and the fall of communism in East-Central Europe / J. Rupnik. – New York: Weidenfeld & Nicolson, 1989. – 268s.
3. Marciniak W. 1989. Rozpad porządku jałtańskiego // Przegląd Polityczny № 95 2009. – Режим доступу: <http://www.przegladpolityczny.pl/sklep/produkt/46.html>
4. Huntington S. Tzecia fala demokracji / S. Huntington. – Warszawa: Naukowe PWN, 1995. – 326s.
5. Бокало Н., Трохимчук С. Проблеми і перспективи демократизації в країнах центрально-східної Європи (на прикладі Вишеградської четвірки) / Н. Бокало, С. Трохимчук. – Львів: ЛНУ, 2000. – 68с.
6. Ash T.G. Wiosna obywateli. Rewolucja 1989 widziana w Warszawie, Budapeszcie, Berlinie i Pradze / T.G. Ash. – Londyn: Polonia book Fund, 1990. – 110s.
7. Попович М. Розвалини берлінського муру. Двадцять років по тому // Дзеркало Тижня, № 42 (770), 31 жовтня – 6 листопада 2009. – Режим доступу: <http://www.dt.ua/1000/1600/67623>
8. Kupiecki R., Szczepanik K. Polityka zagraniczna Polski 1918-1994 / R. Kupiecki, K. Szczepanik. – Warszawa.: SCHOLAR, 1995. – 295s.
9. Exposé premierów polskich 1918-2001/ zebrał i oprac. Bogusław Sygit. – Toruń: Zapolex Media, 2001. – 982s.
10. Longhurst K., Zaborowski M., The new Atlanticist. Poland's Foreign and Security Policy Priorities / K. Longhurst, M. Zaborowski. – London: Wiley-Blackwell, 2007. – 128s.
11. Skubiszewski K. Polityka zagraniczna i odzyskanie niepodległości: przemówienia, oświadczenia, wywiady 1989-1993 / K. Skubiszewski. – Warszawa: Interpress, 1997. – 434s.
12. Мазер В. Гельмут Коль / В. Мазер. – М.: Новости, 1993. – 376с.
13. Wspólna Deklaracja premiera T. Mazowieckiego i kanclerza federalnego H. Kohla z 14 listopada 1989 roku // Zbiór Dokumentów № 4, 1990. – с.157-186.
14. Горська Н., Трохимчук С. Польсько-німецьке примирення та співпраця в контексті європейської інтеграції / Н. Горська, С. Трохимчук. – Львів: ЛНУ, 2002. – 96с.
15. Krzemiński A. Demontaż muru Bierlińskiego: wizyt kanclerza Helmuta Kohla // Polityka, № 5, 18 listopada 1989. – Режим доступу: <http://archiwum.polityka.pl/art/demontaż-muru-bierlińskiego-wizyt-kanclerza-helmuta-kohla,402451.html>
16. Prizel I. National identity and foreign policy. Nationalism and leadership in Poland, Russia and Ukraine / I. Prizel. – Cambridge.: Cambridge University Press, 1998. – 443s.
17. Мазер В. Гельмут Коль / В. Мазер. – М.: Новости, 1993. – 376с.
18. Grodzki R. Polska polityka zagraniczna w XX i XXI wieku: Główne kierunki – fakty – ludzie – wydarzenia / R. Grodzki. – Zakrzewo.: Replika, 2009. – 332s.
19. Skubiszewski K. Zachodnia granica Polski w świetle traktatów / K. Skubiszewski. – Poznań: Instytut Zachodni, 1975. – 368s.
20. Skubiszewski K. Polityka zagraniczna i odzyskanie niepodległości : przemówienia, oświadczenia, wywiady 1989-1993 / K. Skubiszewski. – Warszawa: Interpress, 1997. – 434s.
21. Kohl H. Ich wollte Deutschlands Einheit / darg.von K. Dickmann und R.G. Reuth. – Berlin: Propyläen-Verlag, 1996. – 436s.
22. Exposé premiera RP T. Mazowieckiego w Sejmie 18 stycznia 1990 roku // Zbiór Dokumentów, №1, 1991. – s.9-13.
23. Longhurst K., Zaborowski M., The new Atlanticist. Poland's Foreign and Security Policy Priorities /

- K. Longhurst, M. Zaborowski. – London: Wiley-Blackwell, 2007. – 128s.
24. Prizel I. National identity and foreign policy. Nationalism and leadership in Poland, Russia and Ukraine / I. Prizel. – Cambridge.: Cambridge University Press, 1998. – 443s.
25. Przemówienie premiera RP T. Mazowieckiego w Zgromadzeniu Parlamentarnym Rady Europy, Strasburg 30 stycznia 1990 roku // Zbiór Dokumentów, №1 1991. – s.14-23.
26. Grodzki R. Polska polityka zagraniczna w XX i XXI wieku: Główne kierunki – fakty – ludzie – wydarzenia / R. Grodzki. – Zakrzewo.: Replika, 2009. – 332s.
27. Sejmowe Exposé Ministra spraw zagranicznych RP K. Skubiszewskiego 26 kwietnia 1990 roku // Zbiór Dokumentów, №2 1991. – s.8-29.
28. Горська Н., Трохимчук С. Польсько-німецьке примирення та співпраця в контексті європейської інтеграції / Н. Горська, С. Трохимчук. – Львів: ЛНУ, 2002. – 96с.

В статье исследуется проблема установления польско-немецкой границы, ее взаимосвязь с процессом объединения Германии, а также ее влияние на двусторонние польско-немецкие отношения в период распада мировой социалистической системы.

Ключевые слова: Польша, объединения Германии, польско-немецкая граница, международные отношения.

In the article have been analyzed the problem of establishing the Polish-German border, its relationship with the process of German reunification and its impact on bilateral Polish-German relations during the collapse of the world socialist system.

Key words: Poland, German reunification, Polish-German border, international relations.